

ПАРОХІЯ СВ. АРХИСТРАТИГА МИХАЙЛА В МОНРЕАЛІ

ПЕРШІ УКРАЇНСЬКІ ПОСЕЛЕНЦІ В МОНРЕАЛІ

При кінці ХІХ століття відкрилась іміграція зі Східної Європи до Північної Америки: Сполучених Штатів Америки та Канади. 1891 року, заохочені можливістю здобути достатню кількість цілинної землі для культивуації хліборобських культур у степовій частині, почали прибувати до Канади малоземельні або й безземельні українські селяни з тодішніх коронних австрійських земель Галичини та Буковини. Припливали вони до пристаней Галіфакс у Новій Шотландії та до Монреалю в Квебеку. Ці імігранти шукали кращої долі в Канаді, більшість із них з надією заробити достатню кількість гроша, щоб могли, вернувшись на Рідні Землі, купити там задовільну кількість землі та стати жити заможніше.

Через Монреаль, колись найбільше місто і пристань в Канаді, перекочувалися цілі хвилі імігрантів, які прямували на Захід. Монреаль лежить у франкомовній провінції Квебек, яку свого часу завоювали англійці. Це довший час принижуване населення, без належного технічного та промислового розвитку, у почутті самозбереження, замкнулося в собі і не могло чи не хотіло допустити до себе великого напливу імігрантів, які почали напливати до Канади зі Східної Європи в 90-их роках ХІХ століття. Хоч через Монреаль перекочувалися цілі хвилі імігрантів, але залишалось тут лише стільки, скільки характер воріт Канади потребував для своєї обслуги. Тому, що володіння Канади було в той час англійське, то й іміграційний склад обслуги був зв'язаний з англійською домінуючою меншиною посеред моря франкомовного загалу. В наслідок цього третьомовні імігранти, як ось українські, скупчувалися лише в Монреалі, без жодного запілля по широких просторах Квебеку. Це теж вплинуло на те, що українські поселення в Квебеку відрізняються від таких же в західних провінціях Канади.

Перші українські поселенці на терені Монреалю появились 1899 року. Були це брати Іван і Степан Тюхтії, які незабаром переїхали до Західної Канади. З того часу українські поселенці приїжджають постійно до Канади, перебуваючи якийсь час у Монреалі. Хоч більшість поселенців були самітні чоловіки, але були теж і жінки, а то й цілі родини. 1904 року відбулось перше греко-католицьке вінчання Михайла Лучака в церкві св. Гавриїла при вулиці Сантр.

Першим українцем, що поселився 1902 р. в Монреалі на постійно, був Йосип Созанський, який помер 1970 р. Перші українські поселенці в Монреалі оселялися в індустриальній дільниці Пойнт-Сен-Шарль (працювали на т.зв. генку тобто залізниці або в фабриках як ось сталеварня Stelco), а згодом у дільниці Фронтнак (працювали вантажниками в порті або при будові чи направі кораблів у фірмі Vickers) та в середмісті¹ (працювали при виробі одягу – кравці, прасувачі), тобто оселялися у найбідніших та найбільш занедбаних районах міста. В одній кімнаті жило часами 5 або більше осіб. Дільниця Фронтнак, де було більше свідомих українців, стала осередком релігійно-церковного життя в Монреалі.

¹ Це не було комерційне середмістя, але робітниче, «етнічне» дільниця здовж вулиць Сен-Лоран (знана теж як Мейн) і Сен-Урбен. Приблизні границі цієї околиці були: вулиця Онтаріо на півдні, Сен-Віатер на півночі, Сен-Дені на сході та Парк на заході.

Перші Служби Божі для українців відправили оо. Василяни – Созонт Дидик, Антін Строцький та Платонід Філяс, які переїздили через Монреаль, їдучи на Захід. Відправляли їх в одній із двох французьких церков: Сен-Шарль в дільниці Пойнт-Сен-Шарль і Сен-Венсант-де-Поль в околиці Фронтнак. Створене в 1904 році товариство “Опіка переселенців”, що згодом змінило назву на „Самопоміч”, запросило в 1907 році о. Навкратія Крижановського з Вінніпегу. Він обслуговував українців теж кілька разів і в 1908 та 1909 роках. Але це все були тільки принагідні Богослуження, які відправлялися в різних латинських церквах. Товариство „Самопоміч” вело успішну боротьбу з протестантською сектою І. Бодруга. Українські греко-католики, не маючи своєї церковної організації, були виставлені на пропаганду з боку численних протестантських сект. Настала потреба створити свою парохію. Теж слід згадати, що в той час у Духовній Семінарії в Монреалі студіювали і українці, монахи ЧСВВ, а саме: Іларіон Дорош, Орест Кузів та Василь Ладика, пізніший єпископ УГКЦ Канади.

СТВОРЕННЯ ПАРОХІЇ СВ. АРХИСТРАТИГА МИХАЇЛА

Основоположником парохії св. Архистратига Михаїла був митрополит Андрей Шептицький, який був учасником Євхаристійного Конгресу в Монреалі в вересні 1910 р. Зустрівшись з українськими жителями Монреала, митрополит доручив їм створити парохіяльну громаду. Перші збори для організації парохії перервала група заколотників-противників цього діла, і треба було аж інтервенції поліції, щоб їх прогнати. Врешті відбулись другі збори української греко-католицької громади, на яких вибрано перший Церковний Комітет на чолі з Іваном Зьолковським. Громада офіційно назвала себе „Греко-католицька руська церква св. Михаїла”. Ось так описує ці події Казимир Іван Мервіцький, народжений 15 квітня 1881 в містечку Збараж і який приїхав до Монреала в 1905 році (текст зредагований і правопис справлений – ЮЛ):

„У 1910 році прийшла вістка, що в Монреалі буде світовий Євхаристійний конгрес, на який прийдуть єпископи і архиєпископи з цілого світу. Я слідив, чи приїде хтось з українських єпископів. У Монреалі була мала горстка українців; ми ходили до церкви Сен-Венсант-де-Поль на вулиці Сент-Катрін ріг вул. Фуллум. Там були 3 народи: поляки, українці та литовці. Мене вибрали колектором польської парохії Матері Божої Ченстоховської. Євхаристійний конгрес почався 10 вересня 1910. На нього приїхав з Риму наш митрополит Андрей Шептицький та з Америки єпископ Сотер Ортинський. Яка радість була, коли ми змогли побачити того, нині святого, українського митрополита, який шукав як Христос за своїми вівцями, які покинули свою рідну українську землю та опинились за океаном, шукаючи кращої долі. В Оттаві українці були зареєстровані як галичани, русини, росіяни, уніяти, греко-католики і так далше, українців митрополит там не знайшов. Коли митрополит був у церкві єзуїтів Сен-Венсант-де-Поль, йому сказали, що тут є люди, які збираються на Служби Божі, але вони не знають, хто вони є. Отець Брушесі сказав, що знає одного русинського колектора. Він післав по мене, щоб я прийшов до митрополита. Я сказав митрополитові, що я знаю багатьох українців у польській церкві. Митрополит сказав мені скликати всіх українців до церкви на неділю на архиерейську Службу Божу. Зійшлося дуже багато людей, які з радости плакали, коли митрополит представив французам своїх рідних братів на чужині. А в четвер митрополит вів нас в євхаристійному поході під гору Монрояль, де був євхаристійний престіл. Митрополит Андрей і єпископ Сотер та багато французьких священників прийшли в мій дім на вул. Бравн №26 (тепер ця вулиця зветься

Флоріян) і з галерії мого дому митрополит промовив до зібраних на вулиці по-французьки і по-українськи, поблагословив мою родину і доручив мені zorganizувати українську парохію. Я виконав доручення митрополита: 30 липня 1911 було скликано перші збори, але на нього прибули прихильники Карла Маркса з дільниці Пойнт-Сен-Шарль, як теж московіли й радикали і поліція мусіла їх розганяти палками. Засновуючі збори відбулися в серпні, на яких уже був наш перший священник о. Кирило Єрмій.”²

У працях о. д-ра Ігоря Мончака³ зазначено, що перше засідання відбулось «літом», а остаточне оформлення парохії і вибір Церковного комітету сталося 16 липня 1911⁴. До активних організаторів парохії треба зарахувати панів Михайла Нагірного, Теодора Жилу, Теодора Гуменного, Івана Зьолковського, Григорія Зеленецького, братів Пархінів та Казимира Мервіцького, президента засновуючих зборів. Ярема Келебай називає ще інших людей, але їх між членами, які заплатили внески 1911 року, я не зайшов, тому їх не подаю тут.

Офіційно першим парохом 21 вересня 1911 року став о. д-р Кирило Єрмій, який прийняв цей пост на доручення самого митрополита Андрея Шептицького – Надя Гримак-Винницька⁵ подає цю дату, як дату заснування парохії, вважаючи, що парохія устанавлюється з призначенням її першого пароха. Богослуження відправлялись у францісканській римо-католицькій церкві св. Антонія (сьогодні вже не існує). Тому що велика частина українців жила в дільниці Пойнт-Сен-Шарль, о. д-ру К. Єрмію допомагав о. Теодор Дзуліт, який відправляв Служби Божі для поселенців у цій дільниці. Уже в 1911 році 131 родині, з того тільки 2 з дільниці Пойнт-Сен-Шарль, один з Ляшін, 5 з середмістя і 6 без поданої адреси, а решта з дільниці Фронтнак, вплатили свої внески (колекту) – внесок (вкладка) виносила 25 центів від особи. За чотири місяці цього року заключено 9 подруж і охрещено 26 дітей.

Парохія св. Архистратига Михаїла була першою греко-католицькою парохією в Монреалі і в провінції Квебек і четвертою парохією на терені сьогодишньої єпархії Торонта і Східної Канади (перша – Покрова Богоматері в Судбурі 1909 р., друга – Переображення Господнього в Тандер Бей 1909 р., третя – св. Йосафата в Торонто 1911 р.).

Офіційний ерекційний декрет, який видав владика Микита Будка 10 квітня 1916 року, називає парохію «Ruthenian Greek Catholic Parish of Saint-Michael». Заінкорпоровано парохію, згідно з тодішніми законами Канади, 16 січня 1917 року. Декретом від 17 травня 1954 року владика Ісидор Борецький змінив назву парохії на «Ukrainian Catholic Parish of St. Michael».

² Спогади Казимира-Івана Мервіцького (непубліковані).

³ О. д-р Ігор Мончак «Парохія св. Михаїла в Монреалі» у *Чверть сторіччя на владичому престолі, ст. 619-632, Торонтонська єпархія, Торонто 1975.*

⁴ Д-р Ярема Келебай, покликаючись у своїй магістерській тезі на те саме джерело – непубліковані спомини Казимира-Івана Мервіцького - подає 14 липня 1911 як дату другого зібрання. Але дата, яку подає о.д-р Ігор Мончак – 16 липня 1911- була неділя, отже більш правдоподібною датою такого важного зібрання. Його організатори вибрали неділю, щоб на зібрання прийшло якнайбільше людей, більшість яких - це робітничий клас, які в п'ятницю 14 липня тяжко працювали. Крім того ми знаємо, що о.д-р Ігор Мончак дійсно бачив першу книгу протоколів, ще заки ця книга затратилась, у якій безперечно була подана дата цього зібрання. Отже дату 16 липня 1911 року як дату другого зібрання треба прийняти як достовірну.

⁵ Надя Гримак-Винницька *Les Eglises Ukrainiennes à Montréal.* Магістерська теза на *Université de Montréal* (непублікована).

Практично все українське життя Монреаля і Квебеку у піонерському періоді гуртувалося довкруги парохії св. Михаїла, під її духовним проводом. Винятком була група москвофілів, що пристала до старої царської російської церкви свв. Петра і Павла, яка існує досі та ті, які пішли за проповідниками Пресвітеріанської Церкви, ставши членами Церкви всіх націй. Правда, ще була українська православна парохія св. Івана Сучавського в Ляшін, яку створили імігранти з Буковини ще 1908 чи 1909 року, збудувавши церковцю, яка скоро згоріла. Її відбудували в 1911 році і тоді парохія перейшла в систему російської православної церкви – вона існує й досі. Усі ці нечисленні групи скоро відійшли зовсім від українського життя і загубилися в чужому морю. Були ще соціялісти, радикали та комуністи, ворожі Церкві та релігії взагалі. Вони хоч не покидали нашої Церкви, але з середини спричинювали всякі неймовірні труднощі й заколоти. Про це пишуть і Ірина Мельник⁶ і Ярема Келебай⁷, не подаючи, однак, прізвищ їхніх провідників.

БУДОВА ЦЕРКВИ

Після від'їзду в червні 1912 о. д-ра Єрмія з Монреаля парохами були о. д-р Адоній Сабурен, о. Артур Демаре, о. д-р Амвросій Редкевич та о. д-р Іван Перепелиця, і знов о. д-р А.Редкевич. Заслугою о. А. Демаре було те, що він закупив землю на розі вулиць Гошеляга та Ібервіль під будову церкви (1913 р.). Була тоді можливість купити землю один квартал вище, при вулиці Шербрук, але тодішні українські мешканці діляниці Фронтнак уважали, що це «далеко за містом, на полі».

Під час першої світової війни, 1915 року, насильно виселено 60 українських родин разом з дітьми і жінками до табору в Спїріт Лейк, в околиці якого згодом (1952 р.) заснувалась парохія Покрова Богоматері в Валь-д'Ор. Тоді теж, 1915 року, забрано в воєнний полон 1,500 українських мужчин з Монреаля (колишніх громадян Австро-Угорщини, з якою Канада, як частина Британської імперії, була у війні). Переселенців у північно-західній частині Квебеку (Спїріт Лейк) обслуговував о. д-р Іван Перепелиця. На інтервенцію делегації від Комітету Українців Східної Канади, до якої входив і парох св. Михаїла о. д-р Редкевич, їх випущено літом 1916 року і табори зліквідовано, хоч багато з них там загинуло.

Незважаючи на важкі обставини своїх парохіян, о. д-р Редкевич рішив приступити до будови власної церкви (досі винаймали церкву св. Антонія за 50 доларів місячно). І вже 19 листопада 1916 р. владика Никита Будка посвятив наріжний камінь церкви та видав ерекційну грамоту нової парохії. До кінця 1916 р. будова підвалу, де покищо мала приміщуватись церква, і дому священика в основному закінчено. Урочисте відкриття церкви відбулося на Великдень 1917 р. Під час першої св. Літургії група хуліганів кидала каміннями в церковні двері. Чи були це українські комуністи чи міське шумовиння – не вдалось устійнити. Церква була мурована, без купол, могла помістити 850 людей. Церковний комітет того часу складався з 8 членів: три з діляниці Пойнт-Сен-Шарль, три з діляниці Фронтнак (де збудовано церкву) і два зі середмістя.

На будову церкви позичено 15,000 дол. в банку Credit Foncier F.C. на 20 років на 7%, але їх сплачувати було дуже тяжко, і найбільшою турботою парохіяльного проводу було, звідки роздобути фонди на покриття боргів. Українці, що жили в діляниці Пойнт-Сен-Шарль

⁶ Ірина Мельник *Ukrainian Bilingual Education in the Montreal Public School System 1911-1945*. Магістерська праця на McGill University 1987 (непублікована).

⁷ Ярема Келебай *The Ukrainian Community in Montreal*. Магістерська праця на Concordia University, 1975 (непублікована).

причинились найбільше своїми пожертвами до будови церкви. І тут треба особливо підчеркнути цей факт, тобто, що більшість жертв на будову церкви прийшла від мешканців Пойнт-Сен-Шарль, які 5 років раніше розбили перші збори для заснування парохії і що до членів парохії в 1911 році вписались тільки 2 мешканці дільниці Пойнт-Сен-Шарль, а вже 1917 році найбільше жертв на церкву вплинуло саме від мешканців цієї ж дільниці. Чи не заслуга це о. д-ра Івана Перепелиці, який у 13 грудня 1913 року заснував там т-во «Просвіта» і провів велику національно і релігійно освідомлюючу працю? У той час «Просвіта» сильно підтримувала Церкву. Підчеркую, «у той час», бо пізніше (1930 рік) т-во Просвіта зісвітчилось і перестало цікавитись життям церковної громади. Варто б докладніше дослідити, чому стався такий поворот серед мешканців Пойнт-Сен-Шарль.

Від 1 вересня 1916 до 29 березня 1918 позичено в парохіян 6,970 дол. на будову церкви, з того повернено тільки 1,250 дол. Від 1917 року запроваджено „лавкове“, тобто оплату за місце в лавці (у 1919 році воно було 10 центів за неділю); існувало аж до 1950 року. Інкорпорація церкви (парохії) коштувала 1,500 дол; єпископ Никита Будка зрікся інкорпорації на себе, отже парохія мусіла покрити цей кошт.

1920 року куплено дві ділянки (льоти) при вулиці Ібервіль на побудову сиротинця. Були великі клопоти із сплаченням боргу за них, врешті 3 вересня 1921 о. Михаїл Ірха та Микита Бучковський позичили гроші на цю ціль і перебрали гіпотечку на себе. Сиротинця не побудовано, але на цьому місці вибудовано парохіяльну залю, про що мова ще буде пізніше.

ПАРОХІЯЛЬНЕ ЖИТТЯ

При парохії св. Михаїла існували різні прицерковні організації, як ось сестрицтво, вівтарна дружина, Апостольство молитви, Братство українців католиків (БУК), Ліга українських католицьких жінок (ЛУКЖ), Українське католицьке юнацтво (УКЮ), існувала українська школа. При церкві гуртувались теж і світські організації, як товариство „Просвіта“ ім. Тараса Шевченка, яке заснував 13 грудня 1913 року о. д-р Перепелиця (діяло головню в дільниці Пойнт-Сен-Шарль), Союз гетьманців державників, а згодом впродовж якогось часу Пласт. Усе життя українців в Монреалі було зв'язане в тій чи іншій мірі з парохією св. Михаїла. Про це ще буде пізніше. І те, що до сьогодні ще затрималась українська громада в Монреалі в такому стані, як є, слід завдячувати праці матірньої парохії.

ЦІЛОДЕННА УКРАЇНСЬКА ШКОЛА.

Тут слід згадати про цілоденну українську школу. Обговорюючи Рідне Шкільництво провінції Квебек перших десятиліть поселення, слід розуміти тільки Монреаль і Ляшін. Поза ними Рідних Шкіл ніде не було, бо й ніякого групового поселення нашого там теж не було. А що в Монреалі існувала тоді тільки одна парохія, до якої належали і мешканці Ляшін, то було б правильним сказати, що організатором Рідних Шкіл у Монреалі була парохія св. Михаїла. Загально вважають, що в Монреалі створено було першу в Східній Канаді цілоденну українську школу за старанням о.д-р Кирила Єрмія (1911-1912). Михайло Марунчак⁸ твердить, що це сталось за старанням о. Теодора Двудіта, провідника української

⁸ Михайло Марунчак *Історія українців Канади*. Вінніпег, 1974.

парохії в Монреалі (Треба згадати, що о. Дзуліт був тільки сотрудником, тобто помічником пароха. У Марунчака є ще більше неточностей, коли мова про українців Монреаля).

В дійсності, справа була зовсім інакша, ніж у Західній Канаді, як твердить у своїй праці Ірина Мельник⁹. Коли на Заході українські поселенці домагались українських шкіл, але влада зволікала з їх заснуванням, бо хотіла, щоб імігранти якнайскоріше засимілювались з англосовним населенням, то в Монреалі з такою ініціативою вийшла сама шкільна комісія – Montreal Catholic School Commission, без впливу українських поселенців. Зростання лівого політичного напрямку серед українців довело до того, що українці, які посиляли своїх дітей до католицьких шкіл, почали їх переписувати до протестанської шкільної системи. Щоб запобігти зростаючому соціалістичному та комуністичному впливові серед українських поселенців (а він у той час був доволі сильним), Montreal Catholic School Commission впровадила «українські школи», які зберегли певну кількість українських дітей у католицькій шкільній системі. Це, властиво, не були українські школи, а тільки українські класи при католицькій школі Sarsfield у дільниці Пойнт-Сен-Шарль для хлопців і при католицькій школі Notre-Dame-des-Anges для дівчат, де наша дітвора вивчала рідну мову, історію та обряд. Точної дати її заснування не знаємо, напевно не пізніше як 1911 р., бо в о. Йосафата Жана знайшлась фотографія учнів і вчителів, зроблена 12 червня 1912 р., правдоподібно на закінчення шкільного року. Учителем хлопців був Григорій Ковбель, а вчительками дівчат Марія Турченяк-Кацко, Кароліна Крушельницька, Петрина і Надія Шестовські. На фотографії з 1921 або 1922 року бачимо 65 дітей. У 1927 році навчання перебрали Сестри Служебниці. Ці українські класи тривали аж до 1936/37 року, коли то Шкільна Рада зліквідувала їх, посилаючись на „брак дітей”, зацікавлених у вивченні української мови.

ПОЧАТОК УКРАЇНСЬКОГО ПРАВОСЛАВ Я В МОНРЕАЛІ.

У той час, коли парохія боролася за своє існування, 14 парохіян покинули свою парохію та 9 березня 1925 р. зорганізували окрему парохію, що, прийнявши назву св. Софії, перейшла під покров православної церкви. Згодом в 1950-их роках від св. Софії відділились пришельці третьої еміграції – уродженці осередніх та східніх земель України, т.зв. справжні православні – і створили нову церковну громаду Покрови Богородиці. Надя Гримак-Винницька в своїй магістерській праці пояснює цей факт так:

Причин цього явища належить шукати в різних ускладненнях, що постали у зв'язку з переселенням українців на нові для них терени Канади. Складні життєві обставини поселенців, нові форми суспільного життя, що починали розвиватись на канадському терені, а зокрема помітна відрубність побудови церковних громад від системи на Рідних Землях та нові методи праці духовенства в Канаді, все це створювало багато труднощів, які не завжди можна було перебороти. Бо, хоч у більшості випадків причиною зміни віровизнання були особисті амбіції та непорозуміння між вірними і священиком, проте за причину переходу на православ'я подається намагання вірних здобути більші впливи у справах керування церковними громадами. Часті зміни священиків не сприяли взаємному зближенні між священиком і вірними та встановленні гармонійної співпраці між ними. Врешті перенесення з Галичини на місцевий терен деяких т. зв.

⁹ Ірина Мельник *Ukrainian Bilingual Education in the Montreal Public School System 1911-1945*. Магістерська праця на McGill University 1987 (непублікована).

радикальних кличів і протиклерикальних тенденцій, внесли у місцеве релігійне життя поважні ускладнення, у висліді чого деякі вірні виходили зовсім з церковної громади або творили собі нову церкву.¹⁰

Але парохія св. Михаїла пережила з Божою поміччю ці тяжкі часи і навіть в роках 1929-30 побудувала за позичені гроші церкву св. Духа в дільниці Пойнт-Сен-Шарль та дім зі залемою біля церкви св. Михаїла, там де мав бути сиротинець. Такий дім був необхідний для громади.

Парохія росла і в 1930 р. засновано місійну станицю для закарпатців і словаків (від 1949 р. парохія Вознесення), а в 1931 р. парохіяни в дільниці Пойнт-Сен-Шарль створили свою окрему парохію св. Духа. Сталось це за о. Михайла Григорійчука (1925-1931), за якого для українців забезпечено окремий відділ на католицькому цвинтарі Кот-де-неж. Спочатку цю нову парохію обслуговували священники парохії св. Михаїла, але від 1934 року вони дістали окремого пароха. За о. Михайла Григорійчука теж остаточно викінчено священничу резиденцію.

ОТЦІ ВАСИЛІЯНИ

І саме в той час наступила економічна криза, депресія, і виглядало, що ніщо не зможе врятувати чисельно зменшеної парохії, яка мала 35,000 доларів боргу, від ліцитації. Але Боже Провидіння не допустило до того. На прохання парохіян єпископ Василій (Ладика) передав парохію в руки отців Василіян; сталось це 1 серпня 1932 року. Отці Василіяни при активній допомозі Церковного комітету врятували церкву й поважно зменшили її заборгованість, і навіть зуміли 9 серпня 1938 р. придбати для парохії за 6,500.00 дол. 640-акрову ферму в Лорентійських горах і зорганізувати на ній першу в провінції Квебек українську відпочинкову оселю. У час від 1932 до 1947 року Комітет сходився щотижня, а то й частіше, обмірковуючи способи, як можна сплатити борги; молодий і енергійний о. Павло Гевко, парох від 1942 року, сам ходив від хати до хати, збираючи пожертви на сплачення боргів. Зокрема великі заслуги у цій справі мали о. Йосафат Тимочко та о. Йосафат Жан.

Парохія дальше зростала: 1932 р. відновлено місійну станицю в поблиському місті Ляшін, (вона тут існувала вже від 1913 до 1916 року); 1935 р. постала місійна станиця в дільниці Віль-Емар (від 1949 року парохія св. Йосафата, перестала існувати 1998 р.), а від 7 жовтня 1951 р. – місійна станиця у середмісті (перестала існувати в 1973 р.). У 1949 році постала парохія Вознесення Господнього для поселенців із Закарпаття, що згодом стала словацькою (місійна станиця від 1936 року).

НОВА ІМІГРАЦІЯ – ЄПАРХІЯЛЬНІ СВЯЩЕНИКИ

Від 1948 р. почався сильний вплив українських імігрантів і церква св. Михаїла не могла вже помістити всіх вірних. У 1950 р. єпископ Ісидор Борецький виділив із парохії три нові: Успення Божої Матері в дільниці Розмон, св. Івана Хрестителя в дільниці Парк-Екстеншен і св. Василія Великого в Ляшін; душпастирями цих нових парохій були єпархіяльні священники – отці Василіяни затримались лиш у парохіях св. Архистратига Михаїла та св. Духа на Пойнт-Сен-Шарль. При парохії св. Михаїла залишились тільки

¹⁰ Надя Гримак-Винницька *Les Eglises Ukrainiennes à Montréal*. Магістерська теза на *Université de Montréal* (непублікована).

дільниця Фронтнак, передмістя Лясаль та середмістя, де від 7 жовтня 1951 року відправлялися Служби Божі. Тут, у „середмісті” поселялися спочатку більшість вірних „третьої” іміграції, працівники т. зв. «шмата-бізнес», тобто кравці та прасувальники. По роках праці вони спромоглися на поселення в кращих дільницях міста і тоді значення „середмістя” підупало, аж врешті на початку 1973 року ця міській станиця перестала існувати.

З припливом великого числа інтелігенції зі „скитальщини” організовано при парохії в 1949 р. т. зв. Дискусійний Клуб, що давав низку доповідей з дискусіями про церковне й суспільне життя та зацікавив своїм змістом як новорибулих, так і „староканадців”. Ініціатором Дискусійного клубу був о. д-р Іринеї Назарко.

1 листопада 1952 року отці Василяни передали парохію св. Михаїла в руки єпархіяльних священників у заміну за парохію св. Івана Хрестителя в столичному місті Оттава. Першим парохом став о. Николай Кушнірик, уродженець Монреалю.

ЗАВЕРШЕННЯ БУДОВИ ЦЕРКВИ

Хоч фонди на завершення будови церкви збирали і виробленням архітектурних планів займалися вже отці Василяни (досі був це тільки підвал), збудування репрезентаційного храму довершено аж за о. Кушнірика. Він зумів заохотити своїх парохіян до більшої жертвенності на будову церкви та її прикрашення. Правда, нова будова аж ніяк не була подібною до первісного плану, що його зробив був о. д-р Редкевич, а це з уваги на великий кошт. Парохіяни декларували певну суму грошей, на яку їх стати було, і потім щотижнево її сплачували – були теж добровольці, які ходили від хати до хати і збирали пожертви. Будова церкви коштувала 165,000 доларів. Нову церкву поблагословив владика Ісидор 25 вересня 1954 р, а іконостас, який різьбили мистці-різьбарі Богдан Білошевський та Альфред Шредер. (перший іконостас в українських греко-католицьких церквах Монреалю) освятив митрополит Максим 24 листопада 1957 року під час храмового свята. За о. Кушнірика дуже активними були Українське Католицьке Юнацтво, Вівтарна дружина, Сестрицтво та Ліга Українських Католицьких Жінок. В 1962 році перебудовано парохіяльну залю.

19 грудня 1963 р. єпископ Ісидор створив нову парохію у Лясаль – св. Миколая (вона незабаром перестала існувати), отож кількість парохіян св. Михаїла знову зменшилась. Крім того почалось спочатку повільне, але згодом дедалі швидше переселення парохіян, а головню їхніх дітей, з робітничої дільниці Фронтнак та середмістя в нові, багатші дільниці розлогого міста, які лежали поза територією парохії св. Михаїла. Кількість парохіян маліла. При кінці 1963 року до парохії належало 650 українських родин – разом 2,000 вірних.

У неділю 1 травня 1966 року відсвятковано величаво золотий ювілей – 50-ліття храму св. Архистратига Михаїла. Архирейську Службу Божу відправив кир Ісидор при участі великого здвигу народу. На святковому бенкеті було присутніх 590 осіб, на якому монреальський римо-католицький єпископ Поль Грегуар виголосив цікаву промову. З цієї нагоди видано привабливу «Пропам-ятну книгу» за редакцією Адольфа Гладилевича, Ярослава Пришляка та Юрія Левицького.

О. Д-Р ІГОР МОНЧАК

7 лютого 1969 р. упокоївся о. Николай Кушнірик і на його місце 1 червня 1969 р. прийшов молодий енергійний о. д-р Ігор Мончак, колишній парохіянин цієї парохії. За нього прикрашено церкву і помальовано іконостас. Ікони до іконостасу розмальовував мистець-маляр Володимир Денисенко. Стіни церкви розмальовував Володимир Мазепа, але, на жаль, через просочення води крізь стіни вони облуплювались, їх треба було покрити цементом, так що стіни остались голі. Залишився тільки великий стінопис над вхідними дверми до церкви, що символічно представляє хіротонію о. Йосифа Сліпого в єпископи. Великою заслугою о. д-ра Мончака було упорядкування парохіяльного діловодства, індексування книг хрестин, вінчань та похоронів. Він теж запровадив від 1971 р. публікацію (спершу на циклостилі, а згодом на ординаторі – вони провадяться й досі) щорічних звітів парохії, в яких поміщено не тільки звіти прицерковних організацій (ЛУКЖ, БУК, УКЮ, Сестрицтво, Вівтарна дружина, парохіяльна школа), список хрестин, вінчань та похоронів, але, що й головне, повний фінансовий звіт парохії з докладними поясненнями, як теж і список пожертв наших парохіян. (Друкування самих фінансових звітів розпочав був о. д-р Редкевич ще в 1917 році). О. д-р Мончак своїм ошадним господарюванням довів до того, що парохія позбулась усіх своїх боргів і навіть почала зберігати заощадження в банку. За нього придбано теж гарні вишивані фелони з України.

Але о. д-р Мончак, який був парохом найдовше – 21 рік, не тільки дбав про господарську ділянку парохії, але, що й найважливіше, про духовний її ріст. Під його проводом прицерковні організації розвинули дуже активну діяльність: Братство Українців Католиків ім. о. Маркіяна Шашкевича провадило щомісячні ширші сходи, на яких о. д-р Мончак, а також д-р Юрій Левицький та інші відчитували реферати на релігійні, церковні чи актуальні національні теми. БУК теж організував поміч для українських студентів у Бразилії та Аргентині. Ліга Українських Католицьких Жінок, крім своїх щомісячних цікавих сходинок, провадила гарну бібліотеку, організувала різні прощі, займалась допомогою потребуючим у парохії, у місті, у Канаді чи в Україні, а крім того приготувляла празничні прийняття, Щедру вечерю та свячене. Члени ЛУКЖ теж вишили декілька комплетів обрусів та рушників і чотири гарні хоругви до церкви.

1974 року наша церква збагатилася гарною запрестольною іконою, що її розмалював у змодернізованому візантійському стилі молодий талановитий маляр Володимир Денисенко. Ця ікона зображує все таїнство Божого спасення людства. Цю запрестольну ікону торжественно поблагословив владика кир Ісидор у неділю 17 листопада 1974 р.

Як продовження праці давнього Дискусійного клубу можна вважати парохіяльні виклади, започатковані 7 грудня 1975 р. з рамени Українського Католицького Університету. У 70-их роках о. д-р Ігор Мончак дістав доручення від патріярха Йосифа Сліпого створити філію Українського Католицького Університету в Монреалі. Виклади Українського Католицького Університету відбувались в конференційній залі парохії св. Михаїла. Викладачами були:

1) о. д-р Ігор Мончак, який читав виклади на такі теми:

Східні Церкви, Ватиканський собор і проблеми патріярхату;

Помісність Київської Церкви в часах церковних роздорів і поєднань;

Структура й змісл візантійсько-української літургії;

Структура й змісл св. Літургії Івана Золотоустого; Розумові основи християнської віри;

Тисяча років помісної Київської Церкви.

2) д-р Юрій Левицький – українська мова, зокрема її діалекти та вплив англійської та французької мов на лексику українців Монреаля.

Виклади були на високому рівні і їх відвідувало багато людей з Монреаля.

За о. д-ра Ігоря Мончака парохію відвідали патріярх Йосиф Сліпий та патріярх Мирослав-Іван Любачівський.

ЖОНАТІ СВЯЩЕНИКИ

1990 року о. д-ра Ігоря Мончака перенесено до парохії св. Василя Великого в Ляшін, а до парохії св. Михаїла прийшов о. Іван Чировський, перший жонатий парох у цій парохії, який мав великі плани залучити парохіян до активної участі в усіх богослуженнях, приготівляючи тексти для розповсюдження їх між вірними. Але з уваги на стан його здоров'я його у 1993 році перенесено до південних штатів у США.

1991 року засновано парохію Преображення для румунів-греко-католиків. Ця парохія спочатку вживала для своїх потреб церкву св. Михаїла, а згодом перебрала церковцю парафії св. Йосафата на Віль-Емар, яка перестала існувати.

1993 року парохом став молодий священник з України о. Петро Двірник. За нього придбано дуже гарну плащаницю, виготовлену в Греції. Церковна рада (комітет) перебрала на себе всю господарську ділянку життя парохії. Він тримав постійний контакт з усіма парохіянами, помимо того що він обслуговував ще й місійну станицю св. Андрія Первозваного в західній частині міста (Уест Айленд), засновану 1994 року.

У 2001 році з ініціативи Братства Українців Католиків імени о. Маркіяна Шашкевича створено комітет для відзначення Року митрополита Андрея Шептицького. До участі в комітеті запрошено багато чільних осіб з української громади, але брало участь в ньому 12 осіб, головою став секретар БУК Юрій Левицький; крім нього в комітеті були ще два члени БУК: Методій Кінах і Іван Стельмашук. Святкування відбулося в трьох стадіях: 3 і 4 листопада 2001 р. у залах університету МекГілл була наукова конференція-симпозіум з участю 7 доповідачів з Монреаля, Оттави, Саскатуну і Чікаго, а саме: владика УПЦ Всеволод Майданський, о. д-р Ігор Кутащ, о. д-р Ігор Мончак, о. д-р Петро Галадза, о. д-р Андрій Чировський, о. д-р Мирослав Татарин, д-р Андрій Кравчук. Велику поміч в організації і в переведенні цієї конференції дав д-р Ярема Келебай. 10 листопада відбулася святкова академія з участю прелегентки Богданни Мончак, скарбника ЛУКЖ при парохії св. Михаїла, хору Успення Богоматері, декламаторки Валі Голяш, учнів Рідної Школи ім. митр. А. Шептицького, вокального тріо та куреня пластунів ім. митр. Шептицького. Святкування закінчено 11 листопада архиерейською Службою Божою в нашій церкві, яку відслужив владика кир Корнилій у сослуженні всіх монреальських священників. Крім того комітет видав пропам'ятну книжечку, в якій був, між іншими, вірш о. Петра Двірника, вірш Ірини Чайківської-Павлів та стаття Юрія Левицького про роль митр. Андрея Шептицького в організації українського церковного життя в Монреалі. Комітет теж випустив пропам'ятні стрічки, які продавано під церквами. Чистий дохід розділено на Інститут ім. Шептицького в Оттаві (275 дол.) і на Український католицький університет у Львові (609 дол.).

В днях 21 лютого 2003 року парохію відвідав патріярх Любомир Гузар. Патріярх відправив о год. 17.30 молебн, а після того була спільна вечеря у нашій парохіяльній залі з участю священства Монреаля, членів Церковної ради та парохіян.

Восени 2003 року о. Двірника перенесено до Торонта, а тимчасовим адміністратором парохії св. Михаїла став парох парохії св. Духа о. Володимир Вітт. 1-го вересня 2006 владика Степан (Хміляр) призначив парохом о. Ігоря Ощіпка, молодого, ентузіастичного священика, що має великі плани розбудови парохії, головню в богослужбній ділянці і в поживленні життя громади та успішно переводить їх у життя.

Визначними заступниками голови Парохіяльної ради (Церковного комітету) – головою був завжди парох - були: Іван Зьолковський, Іван Теленько, Микита Бучковський, П. Біловус, Володимир Постригач, Михайло Дичка, Теодор Савич, Трохим Мисюрак, Данило Литвин, В. Чумак, д-р Степан Климчук, Павло Масний, Володимир Міщук, Петро Савчук, Іван Гнесько, Ілля Несторук, Методій Кінах, а від 1984 року є Юліян Вагнер, який безінтересовно та з посвятою свого часу провадить господарські справи парохії вже понад 26 років, за що йому належить велике признання і щира подяка.

ПРИЦЕРКОВНІ ОРГАНІЗАЦІЇ

Як уже згадано було, парохії існувало багато організацій і товариств, як ось:

Сестрицтво Апостольства Молитви, засноване 10 лютого 1929 року, закінчило свою діяльність 16 лютого 1987 року. Воно у кожен першу неділю місяця, за виїмком липня і серпня, переводило в церкві спільну годину молитви, на ранніх богослуженнях у ці неділі переводило в притворі збірку і за зібрані гроші, доповнюючи їх власними внесками та пожертвами, дбало про прикрасу престолу, справляли нові ризи та інше устаткування. Сестрицтво теж допомагало бідним та відвідувало хворих.

Сестрицтво Пресвятого Серця Христового існувало в часи душпастирювання оо. Василіян та о. Кушнірика. На жаль, докладних відомостей про їхню працю немає.

Діти Марії, товариство засноване 1944 року для шкільної молоді. Проводили ним Сестри Службниці, які навчали дітей, а на закінчення травневих молебнів («маївок») була процесія в церкві і маленький концерт у честь Богородиці. Докладніших інформацій немає.

Товариство Покрова Богородиці існувало 1926 року; воно допомагало збирати фонди на покриття боргів. Докладніших інформацій немає.

Українське Католицьке Юнацтво засноване 1942 року під назвою Українська Католицька Молодь. 1951-го року розділено його на дві окремі секції – старших і молодших юнаків і дівчат. Члени УКЮ влаштували різні імпрези, в першу чергу розвагові забави, частину доходу з яких призначували на церковні потреби. На їхніх сходинах священики давали виклади про нашу Церкву та наші українські традиції, заохочували до релігійного життя та частой участі в Св. Тайнах. 1951-го року зорганізовано було для них т. зв. замкнені реколекції. 10 квітня 1960 року зорганізовано в Монреалі Окружну управу УКЮ. Серед активних членів УКЮ треба вимінити Юрія Бринявського, Теодора Батюка, Джералда Конанця, Зенона Бринявського, Любомира Квасницю, Донну Шмелка, Роксолян Баран, Тараса Загоруйка, Ігоря Петражника та Мирона Степана Ульчака. УКЮ припинило діяльність 1975 року.

Товариство Української Студентської Молоді «ОБНОВА» створене з ініціативи о. д-ра Назарка 1951 року. Першим головою був студент архітектури Радослав Жук. У 1966 році головою був Володимир Попович. Т-во влаштувало щомісячні сходини з доповідями,

забави для студіюючої молоді, прогулянки, прощі тощо. З протоколів церковного комітету довідуємось, що в 1968 році «Обнова» *«не працює та не провадить організованого життя»*.

Вівтарна дружина – церковний причет. Вівтарну дружину створено з малих хлопців 1944 року. Головним завданням Вівтарної дружини є обслуга церковного престоло під час богослужень. Дружинники також читали Апостола в неділі і свята. З уваги на брак хлопців від 2003 року почали прислуговувати й дівчата. Кількість дружинників була різна в різні часи, наприклад, в 1966 році було 18 хлопців, в 1971 році було 23 хлопці, а в 2008 році 1 юнак та 5 дівчат. Духовним провідником був отець парох або хтось із отців сотрудників. Першим головою був Василь Мандзюк, а в 1966 році - Іван Фенчак, в 1970 – Володимир Бутера, в 1971 – Данило Коцур, а в 1972 – Андрій Мончак, 1973 – Орест Вагнер. Серед активних дружинників слід згадати Степана Цимбалісту, Ореста Вагнера, Сергія Диду, Ліду Дида, Уличного і братів Фіголів. Дружинники в гуртовому співжитті повинні були виробляти свого християнського духа та дружність. З уваги на велике розсіяння дружинників по цілому місті тяжко було переводити їхні сходи частіше в часі шкільного року, коли вони перебували 6 днів у школах, державній та українській, а вечорами батьки побоювалися посилати самих дітей далеко у стару дільницю міста, де знаходиться наша церква. Тому сходи й позанедільна діяльність переводилась головно в дні вільні від шкільної науки. Деякі члени їздили на літні курси до Риму (на кошт ЛУКЖ), а теж на зїзд молоді, що його організував Папа. Перед різдвяними та великодніми святами члени вівтарної дружини продавали різдвяні та великодні картки й молитовники для вигоди парохіян і придбання фондів для Вівтарної Дружини. 1976 року Вівтарна дружина з придбаних грошей покрила кошт закупу 12 дальматик (решту покрило Сестрицтво). Один з дружинників, Андрій Фіголь став священиком. У парохіяльному звіті за 1978 рік читаємо вже про піддияконів, четців та свічконосців, що краще відповідає нашому східному обрядові ніж вівтарна дружина.

Товариство ім. Б. Хмельницького існувало в середмісті в 1927 році. Воно брало участь у провадженні парохії св. Михаїла. Більше інформацій про нього в архівах парохії не знаходиться.

Скавти. При парохії існував гурток скавтів – Українська скавтська трупа св. Михаїла, довголітнім провідником яких був Стефан Палій, що помер 1961 р. Про них є згадка в протоколах церковного комітету з 1949 р. До обов'язків скавтів було щонеділі служити при св. Літургії в церкві. З прибуттям „скитальців” і пластунів, що мали свої перші зайняття в залі парохії, українські скавти зникли.

Взаємна поміч, відділ ч. 19. Це було парохіяльне товариство, відновлене 1946 року, яке допомагало парохії в її заходах здобути гроші на покриття боргів. Доля цього т-ва невідома.

Читальня Івана Франка існувала при вулиці Фронтнак. Вона мала свій будинок із залю, в якій в роках 1921-1922 відбувалися звичайні та надзвичайні збори парохії. Що з нею сталось? Немає вісток у парохіяльних документах.

Товариство «Січ» - Союз Гетьманців Державників. При парохії в 1930-их роках зорганізувалось Товариство „Січ” (Січова Організація), засноване 25 травня 1924 у Торонто емігрантами по Першій Світовій війні. Головним промотором «Січі» і її ідей у Монреалі був Володимир Босий¹¹. Верховна Команда була в Вінніпезі. Січова Організація працювала для добра парохії. Від 13 грудня 1936 року вживала кожної середи парохіяльну залю для своїх потреб. Але Верховна Команда почала щораз-то більше ставати на принципи гетьманського

¹¹ Майк Босси – відомий канадський гокеїст, це онук Володимира Босого.

руху, почала ширити монархістичні ідеї. Це не подобалось частині «січовиків» і стався поділ. Частина під іменем «Запорізька Січ» почала співпрацювати з церковним Братством св. Софії, а друга частина змінила свою назву на Союз Гетьманців-Державників. Союз Гетьманців Державників (СГД) засновано в Канаді в липні 1931 року. До нього належали люди освічені, багато з них з університетською освітою. Хоч Союз офіційно не був припарохіяльною організацією, але свої сходи провадив в церковних приміщеннях парохії св. Михаїла та помагав парохії в імпрезах для покриття боргів. Головою був Теофіль Олійник. У 1941 р. Гетьманська організація мала свою гардеробу в парохіяльній залі, де вона тримала свій гетьманський одяг. Наші парохії – св. Михаїла і св. Духа – брали дуже активну участь у приїзді до Монреалю Гетьманича Данила Скоропадського 1938 року. У церкві св. Михаїла відправилась Служба Божа і панахида за поляглих. Гетьманичові всюди асистувала почесна чота членів СГД в одностроях січовиків. Гетьманича Данила всюди радо вітали, уважали його «Амбасадором доброї волі» з рамени українців. Союз Гетьманців-Державників був одним з засновників Комітету Українців Канади. Кличем гетьманської ідеї було – «З Богом за Батьківщину!» Прапор Союзу ще досі існує на парохії, хоч сам відділ СГД у Монреалі перестав існувати.

Тут варто згадати, що націоналістичні організації, як ось: **Українське Національне Об'єднання** чи заснована пізніше **Ліга Визволення України** – не були зв'язані з парохією св. Михаїла, хоч поодинокі їхні члени брали активну участь у парохіяльному житті.

Прибуття т. зв. третьої імміграції змінило характер української громади. Створились нові організації. Деякі з них, як ось **Пласт**, використовували впродовж якогось часу церковні приміщення для своїх сходів: 13 липня 1948 року заснували мішаний пластовий курінь імени гетьмана Івана Мазепи, а 2 січня 1949 року вибрали першу Станичну Сташину, яку очолив пл.сен. Володимир Кметик. Через конфесійні непорозуміння Пласт переніс свою працю до домівки спортивного товариства Україна, яка однак не відповідала потребам Пласту, і Пласт купив свій власний дім при вулиці Еспланад. Духовним провідником пластунів був о. д-р Іриней Назарко. Також **Спілка Української Молоді (СУМ)** відбула свої засновуючі збори в церковній залі св. Михаїла.

А тепер розглянемо дві найпотужніші парохіяльні організації, а саме ЛУКЖ та БУК.

ЛІГА УКРАЇНСЬКИХ КАТОЛИЦЬКИХ ЖІНОК (ЛУКЖ).

Початок Ліги Українських Католицьких Жінок (ЛУКЖ) при парохії св. Михаїла треба віднести до 1934 року, коли це при парохії засновано жіночий та дівочий відділи Братства Українських Католиків (БУК). Але вже 1945 року вони створили Організацію Українок (часом називаною Жіночою Організацією), яка в грудні 1949 р. перетворилася у відділ ЛУКЖ при парохії св. Михаїла. 3 жовтня 1970 року відділ торжественно відзначував 25-ліття своєї діяльності.

Головами відділу були: Ольга Федорик (1949-1950), Марія Грицюк (1951), Катерина Вербицька (1951-1961), Софія Мандзюк (1961-1963, 1972-1974), Сильвія Савчук (1963-1965), Катерина Кравець (1965-1969), Марія Самборська (1969-1972), Марія Хархаліс (1974-1980), Людмила Левицька (1980-1990) та Юлія Туцька (1990-2004).

Відділ відбував свої місячні сходи, часто з якимись доповідями. Відділ організував спільні парохіяльні Щедрі вечори, спільне парохіяльне Свячене і празничні обіди. Крім того

переводив базарі-випродажі речей на добродійні цілі, в тому і для наших втікачів з Польщі. Також влаштував святочне закінчення парохіяльної суботньої школи, доки ця школа існувала. Часто відбував прощі до різних відпустових місць у провінції Квебек. Юстина Яблонська вела курс вишивання, який давав можливість не лиш вивчити це гарне мистецтво, але також нагоду зустрітись кожною середи при милій і корисній праці. Марія Мурій (замужем Кобилянська) перед Великоднем вела курс писанкарства для молоді.

З самого початку йшли інтенсивні намагання зорганізувати **дитячий садок** для найменших. Найбільшою перешкодою був брак відповідного приміщення та устаткування. Вдалось тільки зорганізувати в 1952 році один садочок двічі в тиждень у нашій парохіяльній залі, який провадила Ярослава Бринявська і Марія Солонинка, та один садочок раз у тиждень на середмісті у пластовій домівці, який вела Наталя Бродович. Помимо домагань батьків і охоти з боку виховників перешкоди до тривалого ведення садочка і вимоги з боку уряду були завеликі – головно через розкиненість українських поселенців по великому місті і довозити дітей було тяжко - і після одного сезону його закрито. На закінчення відбулася дитяча забава. Виховниці працювали без жодної винагороди.

Під покровом відділу ЛУКЖ при нашій парохії зорганізовано в 1954 р. **дитячий театр „Веселка“**. Керівником і режисером був Богдан Білошевський, за костюми і танки відповідала Дарія Савка, а музичний супровід підбирав Роман Негребецький. Першим виступом театру (разом рідною школою при нашій парохії) було відзначення десятої річниці смерті митрополита Андрея Шептицького „Поклін дітей великому митрополитові“. Потім діточий театр перевів ряд забав і сценічних виступів: казку Андерсена „Дівчинка з сірниками“, „Лісове свято“ в ніч під Івана Купала, свято весни з діточим хором, балетом, хороводами, національними танцями і таке інше, кутю для всіх дітей Монреаля з трьома сценками: колядники в Україні, „Різдво в лісі“ і „Рукавичка“; цю імпрезу повторено в парохії св. Василя Великого в Ляшін. Театр обіймав понад 40 дітей. Театр перестав існувати 1955 року через дорожний випадок керівника Богдана Білошевського, наслідком якого він зазнав паралічу, а згодом і смерть. 1973 року театр «Веселка» відновив свою працю, але вже не при парохії св. Михаїла. У 1957 **„Молодечий театр“**, який зорганізував о. Кушнірик, дав виставу „Князь перед іконою“ укладу о. проф. Николая Кушнірика. Після того театр припинив свою діяльність.

Поодинокі члени ЛУКЖ виявляли свою турботу про хворих відвідинами в домах чи в шпиталях, подарунками, участю в Службах Божих або богослужбними стипендіями потребуючим, несучи їм всяку поміч та розраду. ЛУКЖ організував фестинові обіди з нагоди Храмового фестивалу свв. Петра і Павла на оселі. Члени ЛУКЖ прикрасили каплицю на оселі Україна вишивками, як теж вишили гарні хоругви до нашої церкви.

Разом з відновленням Братством Українських Католиків імені о. Маркіяна Шашкевича відділ ЛУКЖ почав **„Години дружньої бесіди“** для старших і молодших, почавши від 17 лютого 1975 р. Відбувались вони кожного вівторка по полудні. Крім коротких відчитів на День матері і висвітлення деяких діяпозитивів і фільмів, „Години“ не розвинули ширшої діяльності і вкортці перестали діяти.

У 1976 році відділ ЛУКЖ подбав про новий вишиваний фелон для парохії та вишив чотири хоругви. Харитативна діяльність ЛУКЖ була для товариства найважливішою. Третьої неділі місяця члени ЛУКЖ переводили у притворі церкви збірку на ту ціль. У п'ятдесяті і шістдесяті роки допомога йшла в першу чергу залишеним емігрантам у Німеччині. Для прикладу: у 1953 році відділ вислав допомогу на суму 573.00 дол., а в 1955 – на суму 972.00

дол. У сімдесятих роках відділ почав висилати пакунки з одягом у різні частини світу: для наших інвалідів в Австрії, монастирям, семінариям і школам в Аргентині, Бразилії, де наші родини жили в великій нужді. Відділ вислав допомогу і до Польщі: на будову бурси у Білому Борі, школи в Перемишлі, ліцею в Лігниці, на фундацію ім. св. Володимира у Кракові, на монастир у Горлицях, сестрам у Перемишлі, як теж сестрам у Чехословаччині. У вісімдесятих роках почали прибувати тут із Польщі численні українські студенти і відділ пожертвував їм одноразову допомогу - чистий прихід з базару. Відділ вислав тоді теж і харчові пакунки священикам для розподілення їхнім вірним.

При кінці 1980-их років почали будувати в Боснії (тодішній Югославії) духовний центр для молоді і о. Петро Овад¹² звертався до багатьох церковних громад помогти йому здійснити цей задум, і наш відділ йому поміг. Член ЛУКЖ Богданна Мончак була присутня в Прняворі на посвяченні цього дому. В 1982 році відділ зложив свій дар на посвячення новозбудованої церкви в Люрді і аж до кінця свого існування відділ помагав о. Приймі¹³. Для прикладу: 1981-го року видано на допомогу 784.08 дол., 1985-го – 1,541.00 дол., 1986-го – 2,644.33 дол., 1987-го – 1,698.90 дол., 1988-го – 1,715.65 дол., 1989-го – 2,085.00 дол.

Коли при кінці 1980-их років почалася в Радянському Союзі „перестройка“, багато уваги присвячено висилці Святого Письма і іншої релігійної літератури в Україну – тільки в одному році вислано їх на суму 1,085 дол. Після проголошення незалежності України відділ ЛУКЖ допомагав фінансово відбудовам монастирів (монастир отців студитів в Уневі), церков (церква св. Миколи Теплого на Подолі в Києві, собор у Зарваниці), сиротинців чи видавництв (отці студити при церкві св. Михаїла у Львові та видавництво „Добре серце“ в Дрогобичі).

Культурно-освітня діяльність у початкових роках була, мабуть, теж найуспішніша. Це був час імпрез, люди радо сходилися. Відділ спеціальну увагу звертав на героїчні жіночі постаті. На сходинах відділу читалися оповідання Наталени Королевої з євангельською тематикою, спомини матері митрополита Андрея Шептицького, опрацьовувалися цікаві доповіді про літературну і мистецьку творчість Лесі Українки, Тараса Шевченка, про співачку світової слави Соломію Крушельницьку, про американку Елізабет Сітон, основницю чину Сестер Милосердя. Відзначували теж пам'ять наших поетів-дисидентів в Україні: Василя Марченка, Василя Стуса, Олексу Тихого, Юрія Литвина, Стефанію Шабатуру, Оксану Мешко, Ірину Сенік і 500 жінок, які загинули під танками в Кінгірі.

Багато труду, часу і зусиль присвячено організації бібліотеки. Продовж довгих років збиралися літературні твори наших письменників, що у висліді дало відділові гарну бібліотеку з 420 книжками. Бібліотекою опікувалася і її провадила Оксана Чарторинська. У зимові неділі по Службі Божій гостили парохіян теплим сніданком, зокрема перед лекціями Монреальської філії Українського Католицького Університету.

Але зчасом кількість членів змаліла: старші вимирали, молоді не прибували, а ті, що залишилися теж постарілись, і праця ЛУКЖ занепала. У парохіяльних звітах за 2003 і 2004 роки уже немає звіту з праці ЛУКЖ, за винятком фінансового розчислення. Врешті 12 грудня 2004 року Загальні Збори ЛУКЖ припинили діяльність відділу – після 71-літньої дуже активної та корисної праці для парохії.

БРАТСТВО УКРАЇНЦІВ КАТОЛІКІВ ІМЕНІ О. МАРКІЯНА ШАШКЕВИЧА.

¹² О. Петро Овад був парохом української греко-католицької церкви в Прняворі, Боснія.

¹³ О. Прийма був парохом української греко-католицької церкви в Люрді, Франція.

Братство Українців Католиків імени о. Маркіяна Шашкевича при парохії св. Михаїла в Монреалі існувало від самих початків цієї парохії, хоч впродовж історії дещо мінялася його назва. Найдавніша його назва – Читальня ім. Маркіяна Шашкевича, згодом перейменована на Товариство ім. Маркіяна Шашкевича. Прапор цього товариства зберігається на парохії ще й досі. За час його існування діяльність Братства деколи пригасала, а потім знов відновлювалась. 18 березня 1933 р. відновлено Товариство і головою („предсідателем“) вибрано Іллю Перейму, який був головою і душею Шашкевичового товариства через довший час. У 1936 році бачимо на чолі Братства Українців Католиків Степана Ярему.

Братство Українців Католиків створено 4 березня 1934 року, а 17 серпня 1937 року воно злучилося з Товариством ім. Маркіяна Шашкевича в одну організацію – Братство Українців Католиків імени Маркіяна Шашкевича; головою і душею Братства став Ілля Перейма. Відновлюючись, воно часто модифікувало свою назву. У тому часі дуже активною була молодь БУК-у, яка влаштовувала всякі розвагові імпрези. В 1950 році Братство перетворилось в Український Католицький Союз. Союзові треба завдячувати існування при нашій парохії **українського шкільництва початкового і середньошкільного рівня**. Також існували тоді танцювальний гурток, мандолінова оркестра і церковний хор.

22 квітня 1956 року з ініціативи старшого студентства Монреалю (товариство «Обнова») відновлено працю БУК і вибрано нову управу на чолі з Костем Келебаєм. Братство переводило сходи з рефератами такого циклу як: Нарід – нація – держава; Католицький світогляд; Патрон БУК - св. Володимир Великий; Митр. Андрій Шептицький, а також влаштовувало різні імпрези. Відновлене Братство діяло до кінця 50-их років, а потім його діяльність приникла, хоч Братство не було ніколи формально розв’язане. У 1966 році існує Братство під назвою „Організація Католицьких Молодих Мужчин“, головою якої був проф. Богдан Бачинський.

Востаннє відновило воно свою діяльність 25 січня 1976 року з остаточною назвою „Братство Українців Католиків ім. о. Маркіяна Шашкевича“. Воно долучилось до відділу ЛУКЖ переводити „Години дружньої бесіди“ кожного вівторка по полудні. Першою діяльністю відновленого відділу було висвітлення в нашій, а потім і в інших парохіях, довгометражного фільму про візит патріярха Йосифа до Канади.

Від 1976 року головою БУК-у були: Костянтин Келебай (від 22 січня 1956 р.), Євстахій Ільчишин (від 11 грудня 1977 до 13 грудня 1981), Василь Бродович (1981-1985), Юрій Левицький (1985-1996) та Методій Кінах (1996-2004).

Братство відбувало свої сходи звичайно в другу неділю місяця, також у ці неділі БУК переводив у притворі церкви збірки на Патріярхальний фонд, на організаційні потреби Братства чи на фонд Комітету оборони Валентина Мороза. З ініціативи БУК-у постав при церкві парохіяльний мішаний хор.

Відділ займався кольпортажею журналу „Патріярхат“, яку вів Іван Комарницький.

Братство було членом Єпархіяльного БУК-у, а цей був членом Всеканадського БУК-у. Від них наш відділ очікував інструкцій щодо праці, але переважно працював за своєю ініціативою. Відділ проводив щомісячні сходи, на яких крім полагоджування організаційних справ, була завжди якась доповідь на релігійні, церковні чи національні теми. Ці доповіді були відкриті для всіх членів парохії, з чого багато парохіян користало. Доводі давали: Богдан Климовський, Ігор Пришляк, о. д-р Ігор Мончак, д-р Юрій Левицький, Любомира Брикович, Ярослав Пришляк, Ярослав Соколик (з Торонта) та Василь Бродович.

Від 1977 року Братство організувало фестини на оселі „Україна” та взагалі помагало управі оселі. Перед Великодніми святами 1977 р. помили докладно церковні стіни, а від 1979 року перебрало від Вівтарної дружини продаж різдвяних та великодніх карток.

Від 1985 року Братство займалось на терені Монреаля збіркою стипендій для незаможних українських учнів у Бразилії та в Аргентині. Для прикладу, тільки в роках 1985 – 1987 зібрано та вислано стипендій на суму 22,010.00 кан. дол., а в році 1991 – на суму 4,184.96 кан.дол.

У 1990 БУК вислав 50 примірників молитовника „Християнська родина” і 70 примірників „Святого письма” та 5 книжок „Ось переходить Христос”, як теж декілька співаників в Україну.

22 листопада 1998 введено Юрія Левицького до ордену лицарів св. Володимира. Введення довершив владика кир Корнилій, а 10 березня 2002 до ордену введено Методія Кінаха.

У 2001 році з ініціативи Братства Українців Католиків імени о. Маркіяна Шашкевича величаво відзначено Рік митрополита Андрея Шептицького, про що вже було згадано вище.

Але зчасом кількість членів змаліла: старші вимирали, молоді не прибували, а ті, що залишились теж постарілись, і праця БУК занепадала. Від 2002 року не відбувались жодні ширші сходи з уваги на хворобу голови. Врешті, 12 грудня 2004 року Загальні Збори припинили діяльність відділу – після довголітньої дуже активної та корисної праці для парохії та громади.

ПАРОХІЯЛЬНА ШКОЛА

При парохії св. Михаїла існувала суботня 7-и класова початкова парохіяльна школа, в якій діти наших парохіян навчалися української мови, релігії й обряду та українського мистецтва. Немає точних даних, з якого часу ця школа існувала. Навчання відбувалося від вересня до травня щосуботи від години 9 до 12 у двох кімнатах нашого церковного приміщення. Учителями були Сестри Служебниці, які прибули до Монреаля в 1936 році, а пізніше Володимир Купльовський учив українську мову, Петро Кушнір - мистецтво, а релігію та обряд учив і був директором о. Николай Кушнірик, а потім о. д-р Ігор Мончак.

Адміністрацією школи завідував Батьківський комітет, вибраний на зборах батьків. Оплата за навчання в 1970/71 та в 1971/72 роках виносила 6 дол. місячно від родини.

Кількість дітей була різна в різні часи: Наприклад, в 1970/71 році було їх 13, а 1971/72 рік закінчило тільки 10 учнів. У 1972/73 шкільному році було тільки 6 дітей, тож Церковний комітет рішив не відкривати школи в наступному році, тобто квітень 1973 став кінцем парохіяльної школи; решту учнів залучено до школи ім. митр. Андрея Шептицького.

Від 1950 року при парохії почалися Курси Українознавства ім. митр. Шептицького для середньошкільної молоді, які кілька років пізніше перейшли під патронат деканату УГКЦ.

ОСЕЛЯ „УКРАЇНА” - ЛІТНІ ТАБОРИ

Як було згадано вже, 10 серпня 1938 року парохія св. Михаїла за 6,500.00 дол. закупила в Лорентійських горах 640-акрову ферму, віддалену яких 100 км від Монреаля, призначену на літні табори для дітей. Цю оселю названо „Оселя Україна”. Для господарювання оселею вибрано 13 травня 1943 спеціальний комітет.

На викорчованій частині землі стояло вже кілька літніх домів. Парохія добудувала ще кілька, між ними великий будинок для дітей, який внизу мав їдальню і кухню, а на горі спальні для дітей (сьогодні – це червоний будинок). Перший літній табір для дітей відбувся

в липні 1939 року. Але цей будинок став замалим для кількості дітей, що значно зроста з приїздом „скитальців”. У 50-их роках на оселі «Україна» відбував свої табори теж і Пласт, доки не купив своєї оселі «Батурин».

Тому в 1952 році на терені цієї оселі збудовано за 14,800 дол. будинок, призначений для дитячого табору для всіх українських дітей Монреала. Посвячення будинку відбулося 20 липня 1952. Адміністрацією дитячого табору займалася тільки парохія св. Михаїла. Звичайно табір тривав 3 тижні, починаючи від першої неділі липня. Кількість таборовиків була різна, наприклад в 1969 році було 50 дітей (21 хлопців і 29 дівчат) у віці від 7 до 17 років. Різниця віку вимагала, щоб у 1970 році розділити табір на два: дитячий табір (7-13 літні) від 5 до 26 липня (30 учасників), і юнацький табір (13-17 літні) від 26 липня до 9 серпня (20 учасників). 1971 року відбувся тільки дитячий табір, бо на юнацький табір не зголосилося відповідне число охочих.

Таборами провадили: мгр. Василь Бринявський (найдовше), Орест Цап (1969), Іван Король (1971), Олексій Феник (1972), Василь Костик (1973), Олекса Сидор (1975), Йосиф Мацук (1976), мгр. Григорій Ощипко (1977).

Між виховниками були такі особи: Ярослава Бринявська, Люба Левицька, Богдан Білошевський, Іван Брикович і Матвій Сохоцький. Виховниками у 1969 р. були Тарас Загоруйко, Ришард Месис, Михайло Степанчак, Василь Мандзюк, Роман Костюк – для хлопців і Софія Улична, Оля Кіпіш, Оленка Несторук та Віра Калюжна для дівчат. Виховниками в 1973 році були Данило Коцур, Степан Білас і Олесь Костик для хлопців і Мартина Коцур і Леся Атаманюк для дівчат. У 1975 р. виховниками були: Орест Вагнер, Стефан Цимбаліста і Мартина Коцур. У 1976 р. виховниками були: Стефан Цимбаліста, Орест Вагнер і Юлія Піхур. У 1977 р. були такі виховники: Орест Вагнер, Василь Славич та Мирослава Цимбаліста.

Оплата за триденний табір була 60 дол., від 1975 року – 90 дол., а в 1977 р. – 105 дол. Оплату для незаможних покривала Суспільна служба нашого парохіяльного комітету, ЛУКЖ, Об'єднання Католицьких Українських Молодих Мужчин (ОКУММ) або окремі парохіяни. Табори були самовистарчальні, тобто не приносили ні доходу ні дефіциту.

У 1973 році референти парохіяльної оселі не розчислилися з приходів та розходів, ні не прислали звіту з дитячого табору. З приводу цього було сильне напруження між Церковним комітетом і Референтурою оселі, яку очолював д-р Степан Климчук. 1974 року був літній табір для дітей, але звіту з нього немає.

З розвитком таборів, які проводили молодечі організації Пласт і СУМ, кількість охочих брати участь у парохіяльних таборах змаліла, врешті від 1978 року табори перестали відбуватись (останній був від 10 до 31 липня 1977 року). Дитячий будинок, який стояв в часі табору напівпорожній, а по таборах зовсім безкорисно, почато винаймати парохіянам. Рішено, що аж доки не буде можливості зібрати хоч півсотні дітей на табір, слід використовувати таборове приміщення більш раціонально.

ДЯКИ

Треба зазначити, що в початках парохії до обов'язків дяка належало не тільки саме дяківство, диригентура хором, приготування всяких концертів та вистав, але й порядки в церкві та запалювання та пильнування ogrівання в церкві та на приходстві; оплата за те все була 30 дол., і дяк не міг працювати деінде. За таку плату не кожний дяк міг вижити.

Іншими словами, пов'язано обов'язки дяка з обов'язками паламаря та господаря. Першим дяком був до 1918 року Іван Зьолковський. Після нього дяком був Юліян П'єлюх. Потім до 1920 року дяком був М. Войцишин. У квітні 1923 року дяком один місяць був Петриканин, а після нього дяком був Юліян П'єлюх, а паламарем Припутницький. У 1925 році на пості дяка бачимо Чернобая, а в 1926 – Васечка. У 1927 р. дяком був тимчасово Михайло Голембйовський, а потім знов Чернобай. У 1928-1930 дяком є Юліян П'єлюх. У 1930-1935 дяком є Петро Багрій, який провадив хор. У 1936 році тимчасовим дяком є Васечко, короткий час – Пилип Баса, а від 9 жовтня 1936 до грудня 1941 дяком і диригентом є Іван Дідух. Від 1 березня 1942 до 30 листопада 1942 дяком і диригентом є проф. Пилип Басса. Після того тимчасовим дяком є Гандзюк, потім Остачук, а від січня 1943 до 31 березня 1949 є знов Іван Дідух, а після того мгр. Василь Бринявський, пізніший священик. У 1971 році було два дяки: першим дяком був Олександр Феник, а другим, з особливим призначенням до богослужень у середмісті, був Олекса Петражник. В 1977 році аж до 8 листопада 1987 бачимо вже тільки Олексу Петражника з помічником Іваном Комарницьким. Обов'язки паламаря сповняла через довгий час Анастасія Цимбаліста. Від 1987 року обов'язки дяка сповняє д-р Юрій Левицький (офіційно щойно від 23 квітня 1990), а його помічником стає Іван Комарницький, доки він жив, а потім Іван Стельмащук, доки дозволяло йому його здоров'я. Під час літніх місяців функції дяка сповняв Іван Стельмащук, а згодом Марко Беднарчик.

ЦЕРКОВНИЙ ХОР

У 1932-1935 рр. церковний хор провадив дяк Багрій, який теж давав концерти на парохіяльній залі. Працю хору продовжували чергові дяки. Найкращий церковний хор провадив дяк Василь Бринявський, абсолювент Богословської Академії у Львові і пізніший священик. Хор виступав з різдвяними і великодніми концертами на хвилях Сі-Бі-Сі.

При парохії існував чоловічий Церковний хор, яким диригували Роман Нагребецький (до 1966 р.), а потім до 1969 р. мгр. Ростислав Куліш. Це було ще за о.Николая Кушнірика та о.д-ра Ігоря Мончака. Остаточо він зник був літом 1969 року. Осінню 1972 року члени церковного комітету старалися наполегливо його відновити, але щойно перед Великоднем 1976 року з ініціативи відділу БУК при нашій парохії створився мішаний церковний хор під диригентурою мгр. Степана Гарасимовича. До Управи хору входили Степан Чабан і Олекса Сидор. Хор через брак нових молодих хористів перестав існувати 19 листопада 1989 р., коли відспівав празничну Службу Божу. Від того часу всенародним співом провадив дяк.

У 1935 році при парохії зорганізовано невелику дуту оркестру, якою провадив о.Жан, який вчив парохіян грати на цих інструментах. Вона виступала на різних парохіяльних імпрезах, як празничний обід, тощо, а також у щорічному поході на святі Сен-Жан-Батіст.

КАПЛИЦЯ СВВ. ВОЛОДИМИРА І ОЛЬГИ НА ОСЕЛІ «БАТУРИН»

З парохією св. Архистратига Михаїла тісно зв'язана каплиця свв. Володимира і Ольги на пластовій оселі Батурич. Будував її спеціальний капличний комітет, який очолював член парохії св. Михаїла (і є ним досі), хоч інші члени були з парохії Успення Богоматері. Плани каплиці виготовив і її будовою керував член парохії св. Михаїла, недавно померлий Мирон

Мончак. Усю богословську сторінку будови, все влаштування каплиці, включно з богослужбними книгами - це діло пароха о. д-ра Ігоря Мончака. Усі вишивані скатерті, рушники та рушнички на день посвячення каплиці 29 липня 1979 року, яке довершив владика кир Ісидор, позичила парохія св. Михаїла. О. д-р Ігор Мончак служив при каплиці довгі роки.

СВЯЩЕНИКИ – ДУШПАСТИРІ ПАРОХІЇ СВ. МИХАЇЛА

Історію душпастирів парохії можна поділити на три періоди:

- 1) від 1911 до 1932 року, коли душпастирювали єпархіяльні священники;
- 2) від 1932 до 1952 року, коли душпастирювали священники ЧСВВ;
- 3) від 1952 досі, коли знову душпастирювали єпархіяльні священники.

Перший період – єпархіяльні священники:

ПАРОХИ:

о. д-р Кирило Єрмій	- від 1 вересня 1911 до 25 червня 1912 р.
о. Adonais Sabourin	- від 25 червня 1912 до 20 жовтня 1912 р.
о. Arthur Desmarais	- від 21 жовтня 1912 до 5 серпня 1913 р.
о. д-р Амвросій Редкевич	- від 7 серпня 1913 до 28 вересня 1913 р.
о. д-р Іван Перепелиця	- від 19 жовтня 1913 до 1 липня 1915 р.
о. д-р Амвросій Редкевич	- від 1 липня 1915 до лютого 1921 р.
о. Лев Сембратович	- лютий 1921 р.
о. Михайло Ірха	- від березня 1921 до квітня 1922 р.
о. д-р Йосиф Жук	- травень 1922 р.
о. Василь Гегейчук	- від травня 1922 до серпня 1922 р.
о. Михайло Оленчук	- від серпня 1922 до вересня 1922 р.
о. д-р Амвросій Редкевич	- від листопада 1922 до 1 серпня 1925 р.
о. Михайло Григорійчук	- від 15 серпня 1925 до грудня 1931 р.
о. Йосиф Бала	- від січня 1932 до 31 липня 1932 р.

СОТРУДНИКИ:

о. Теодор Двудіт	- 1911 – 1912 р.
о. І. Думич	- 1913 р.
о. Андрій Крайківський	- 1916 – 1917 р.
о. Крижанівський	- 1927 р.
о. Іван Головка	- 1927 – 1928 р.
о. Joseph Jean	- 1930 – 1931 р.
о. Василь Чарний	- 1931 р.
о. Іван Калуцький	- 1932 р.

Другий період – священники ЧСВВ:

ПАРОХИ:

о. Йосафат Тимочко, ЧСВВ	- від 1 серпня 1932 до 17 вересня 1940 р.
о. Josaphat Jean, ЧСВВ	- від 17 вересня 1940 до 12 жовтня 1942 р.
о. Павло Гевко, ЧСВВ	- від 12 жовтня 1942 до лютого 1944 р.
о. Йосафат Тимочко, ЧСВВ	- від лютого 1944 до жовтня 1946 р.

- о. Севастіян Шевчук, ЧСВВ - від жовтня 1946 до вересня 1948 р.
- о. Йосафат Тимочко, ЧСВВ - від вересня 1948 до вересня 1951 р.
- о. Мирон Дацюк, ЧСВВ - від вересня 1951 до 31 жовтня 1952 р.

СОТРУДНИКИ:

- о. Josaphat Jean, ЧСВВ - 1933 – 1935 р. і від 1937 – 1939 р.
- о. Василь Каменецький - 1933
- о. Андрій Грух, ЧСВВ - 1935 – 1937 р.
- о. Микола Горечко, ЧСВВ - 1936 р.
- о. Павло Оленський, ЧСВВ - 1936 р.
- о. Мартин Вінцентайло, ЧСВВ - 1938 р.
- о. Ісидор Когут, ЧСВВ - 1940 – 1941 р.
- о. Петро Котович, ЧСВВ - 1941 – 1945 р.
- о. Матвій Сіянчук, ЧСВВ - 1942 – 1945 р.
- о. Іриней Процентій, ЧСВВ - 1943 р.
- о. Христофор Кондратюк, ЧСВВ - 1943 – 1945 р.
- о. Теодосій Греб, ЧСВВ - 1946 – 1949 р.
- о. д-р Іриней Назарко, ЧСВВ - 1949 – 1952 р.
- о. Юліян Катрій, ЧСВВ - 1950 р.
- о. Василь Каменецький, ЧСВВ - 1951 р.
- о. Петро Гевко, ЧСВВ - 1952 р.

Третій період – єпархіальні священики:

ПАРОХИ:

- о. Николай Кушнірик - від 1 листопада 1952 до 7 лютого 1969 р.
- о. д-р Ігор Мончак - від 1 червня 1969 до 30 листопада 1990 р.
- о. Іван М. Фреїшин-Чировський - від 20 вересня 1990 до 25 травня 1993 р.
- о. Петро Двірник - від 25 травня 1993 до 1 вересня 2003 р.
- о. Володимир Вітт - від 1 вересня 2003 до 1 вересня 2006 р.
- о. Ігор Ощіпко - від 1 вересня 2006 дотепер.

СОТРУДНИКИ:

- о. Тарас Гарасимчук - від 1 листопада 1952 до 1959 р.
- о. Едвард Ярема - 1959 – 1960 р.
- о. Йосиф Кутний - 1960 – 1962 р.
- о. Микола Марків - 1952 - 1958 і від 1962 – 1966 р.
- о. Степан Колянківський - 1958 – 1965 і від 1968 – 1973 р.
- о. Сергій Гар - 1965 – 1967 р.
- о. Флявіян Кальба - 1966 – 1968 р.
- о. Августин Породко - від 1 вересня 1969 до 15 травня 1972 р.
- о. Володимир Вербицький - від 15 липня 1972 до 30 вересня 1972 р.
- о. Роман Лагола

РЕЗЮМЕ

Резюмуючи, можна без жодного перебільшення сказати, що парохія св. Архистратига Михаїла в Монреалі є дійсно безпосередньою або посередньою матір'ю всіх українських парохій у цьому місті, як греко-католицьких, так і православних, бо всі їхні парохіяни чи їхні

батьки та діди були колись членами Свято-Михайлівської парохії, а Слугу Божого митрополита Андрея Шептицького слід уважати засновником релігійно-церковного життя в Монреалі отже, в першу чергу, парохії св. Архистратига Михаїла.

Велике число самотніх осіб, в тому старших віком вдівців та вдовиць, залишилось при матірній парохії. Молоді подружжя, не маючи довголітнього особистого прив'язання до церкви їхніх батьків та переселяючись до інших частин нашого розлогого міста, вибирають собі ближчу парохію. Все ж таки багато вірних з далеких нових дільниць чи передмість щонеділі завдають собі труду проїхати й кільканадцять кілометрів, минаючи інші церкви, щоб приїхати до «своєї» церкви. Так-то парохіяни матірньої парохії св. Михаїла є далеко більше розсіяні і невловимі, ніж в інших парохіях.

Через поділ первісної парохії та через переселення молодого покоління з бідної робітничої дільниці в інші, модерніші і багатші, через відхід піонерів парохії у Вічність – кількість членів зменшилась: список жертводавців в 2009 році начислює вже лиш 170 імен. Колись численні та дуже активні прицерковні організації, як Сестрицтво, Українське Католицьке Юнацтво перестали існувати. ЛУКЖ і БУК припинили свою діяльність 12 грудня 2004 року. На превеликий жаль, дуже мало представників т.зв. четвертої імміграційної хвилі стали членами парохії. Притягнути їх до парохії – це невідкличне завдання, бо від того залежатиме даліше життя та існування парохії. Віримо, що парохіяльне життя поживиться незабаром ще більше завдяки жертвенній праці теперішнього пароха, о. Ігоря.

За 100 років охрещено в церкві св. Архистратига Михаїла 5,570 дітей, повінчено 2,646 пар та з неї похоронено 1,293 особи (похоронення перед 1937 роком не вписані в книгах).

На кінець слід підчеркнути, що з парохії св. Михаїла вийшло 6 священників: о. Николай Кушнірик, о. д-р Модест Гнесько, ЧСВВ, о. Флявіян Кальба, ЧСВВ, о. д-р Ігор Мончак, о. Роман Кравець, ЧСВВ та о. Андрій Фіголь.

Крім того з парохії вийшли три Сестри Служебниці: сестра Теофіля, сестра Елеонора (Ленора) і сестра Каріна.

Святкування 100-ліття існування парохії планується на 29-30 жовтня 2011 року.

Д-р Юрій-Мирослав Левицький

Джерела цієї праці:

- 1) *Протоколи Загальних Зборів та засідань Церковної Ради.*
- 2) *Касові книги та книги вкладок парохії св. Михаїла в Монреалі.*
- 3) *Річні звіти парохії св. Михаїла в Монреалі.*
- 4) *Спомини Казимира-Івана Мервіцького.*

Література:

- 1) *Володимир Босий: Монреал під знаком України, 1938.*
- 2) *Перший шематизм Шпорнтонської Української Католицької Єпархії, 1963.*
- 3) *У Христовому винограднику. Альманах Шпорнтонської єпархії, 1964.*
- 4) *Надя Тримак-Винницька: Les Églises Ukrainiennes à Montréal. M.A. thèse. Université de Montréal, 1964.*
- 5) *Тропамятна книга з нагоди золотого ювілею храму св. Архистратига Михаїла, 1966.*
- 6) *Книга 75-ліття з нагоди відзначення 75-ліття поселення українців у Канаді, 1967.*
- 7) *Михайло Т. Марунчак: Історія українців Канади, Вінніпег, 1974.*
- 8) *Ярема Келебай: The Ukrainian Community in Montreal. M.A. thesis. Concordia University, Montreal, 1975.*

- 9) Про пам'ятна книга 85-ліття поселення українців в Канаді у провінції Квебек, 1979.
- 10) Грина Мельник: *Ukrainian Bilingual Education in the Montreal Public School System 1911-1945*. M.A. thesis. McGill University, Montreal, 1987.
- 11) Дорога, правда і життя. Пам'ятка тисячоліття Східної Єпархії Української Католицької Церкви в Канаді, 1988.
- 12) Ярема Келебай: *The Ideological and Intellectual Baggage of Three Fragments of Ukrainian Immigrants: A Contribution in the History of Ukrainians in Quebec (1910-1960)*. Ph.D. thesis. Concordia University, Montreal, 1992.
- 13) Літопис українців в Квебеку, 1992.
- 14) Alexander Biega et Myroslaw Diakowsky: *La Vie des Ukrainiens du Québec*, Toronto 1994.
- 15) Статті о. д-ра Ігоря Мончака про парохію св. Михаїла в Монреалі, поміщені в різних виданнях.
- 16) *Ukrainians in Quebec 1891-1945*. Документальний фільм Юрія Лугового. 2010.
- 17) Галина Сенишин: *Літопис українців у Квебеку*. 1992.